

Andrzej Tokarski

Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu

WYKORZYSTANIE INFORMACJI POCHODZĄCYCH ZE SPRAWOZDAWCZOŚCI FINANSOWEJ DO WYKRYWANIA OBJAWÓW ZAGROŻEŃ FINANSOWYCH W FUNKCJONOWANIU PRZEDSIĘBIORSTWA

Streszczenie: Sprawozdania finansowe są końcowym produktem procesu przetwarzania informacji w systemie rachunkowości. Zakres sprawozdania finansowego jest określony w ustawie o rachunkowości. Wzory poszczególnych elementów sprawozdania finansowego są dostosowane do specyfiki jednostek zobowiązanych do prowadzenia ksiąg rachunkowych. Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstw jest głównym źródłem informacji gospodarczej we współczesnym świecie.

Słowa kluczowe: sprawozdanie finansowe, sprawozdanie zarządu, objawy zagrożenia finansowego, upadłość, bankructwo.

1. Wstęp

Warunkiem skutecznego zarządzania przedsiębiorstwem jest posiadanie odpowiednich informacji w ujęciu prospektywnym, teraźniejszym i retrospektywnym. Informacje powinny dotyczyć całej działalności przedsiębiorstwa z uwzględnieniem jego celu głównego i celów szczegółowych [Sawicki 2005, s. 56].

Jednocześnie użytkownicy sprawozdań finansowych zgłaszają żądania ujawniania nie tylko informacji wartościowych, lecz także informacji jakościowych i ilościowych, wyrażonych w liczbach absolutnych i względnych, przedstawionych w różnych przekrojach, dotyczących przedsiębiorstwa i jego zamierzonej działalności, z uwzględnieniem otoczenia przedsiębiorstwa. Istotne jest, aby głównym dostawcą tych informacji był nowoczesny, kompleksowy, a równocześnie elastyczny system rachunkowości.

2. Zakres przedmiotowy sprawozdań finansowych

Sprawozdanie finansowe jest końcowym produktem procesu przetwarzania informacji w systemie rachunkowości. Zakres sprawozdania finansowego jest określony w ustawie o rachunkowości (UoR). Wzory poszczególnych elementów sprawozdania

finansowego są dostosowane do specyfiki jednostek zobowiązanych do prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Zgodnie z artykułem 45 UoR sprawozdanie finansowe składa się z następujących elementów [Nowak 2005, s. 25-26]:

- 1) bilansu,
- 2) rachunku zysków i strat,
- 3) informacji dodatkowej,
- 4) zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym,
- 5) rachunku przepływów pieniężnych.

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych sporządzają tylko te jednostki, których roczne sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta.

Niektóre jednostki mają obowiązek dołączyć do rocznego sprawozdania finansowego dodatkowo sprawozdanie z działalności jednostki. Sprawozdanie to sporządzają spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, spółdzielnie, przedsiębiorstwa państwowe oraz inne jednostki zobowiązane do tego odrębnymi przepisami.

Poszczególnych elementów sprawozdania finansowego nie należy traktować jako odrębnych, niezależnych od siebie części sprawozdania. Elementy te są bowiem ze sobą wzajemnie powiązane i tworzą wewnątrznie spójną całość.

Sprawozdania finansowe mają odzwierciedlenie w zgodności rachunkowej określonych pozycji tych elementów. Wynik finansowy netto (zysk netto lub strata netto) ustalony w rachunku zysków i strat jest zgodny z wynikiem finansowym netto roku obrotowego wykazywanym w bilansie. Z kolei stan środków pieniężnych na koniec okresu wykazywany w rachunku przepływów pieniężnych jest zgodny z saldem końcowym kont środków pieniężnych. Sytuację tę przedstawia tab. 1.

Tabela 1. Powiązania elementów sprawozdania finansowego

Salda kont środków pieniężnych		Salda pozostałych kont bilansowych		Salda kont wynikowych	
RACHUNEK PRZEPLÝWÓW PIENIĘŻNYCH		BILANS		RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT	
Stan początkowy Wpływy pieniężne w okresie	Wydatki pieniężne w okresie	Aktywa (bez środków pieniężnych)	Kapitał własny i zobowiązania	Koszty poniesione w okresie	Przychody uzyskane w okresie
	Saldo przepływów pieniężnych = Stan środków pieniężnych		Saldo wyników = zysk/strata		

Źródło: [Nowak 2008, s. 18].

Sprawozdanie finansowe, sporządzane na mocy przepisów ustawy o rachunkowości, stanowi także podstawę do opracowania sprawozdań z zakresu statystyki finansów, tj. sprawozdań F-01 i F-02.

3. Cele sporządzania sprawozdawczości finansowej

Zasadniczym celem sprawozdań finansowych jest zaspokojenie podstawowych potrzeb informacyjnych szerokiego kręgu użytkowników, przede wszystkim z zewnątrz. Jest ono głównym źródłem informacji finansowych dla podejmowania decyzji inwestycyjnych, transakcyjnych, kredytowych [Olchowicz, Tłaczała 2002, s. 15]. Dlatego sporządzanie i przedstawianie sprawozdań finansowych powinno uwzględniać potrzeby tych użytkowników [Gabrusewicz, Cieślak, Kuśnierek 2001, s. 15].

Według W. Gosa, celem sporządzania sprawozdań finansowych jest dostarczenie użytecznych przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych informacji o sytuacji finansowej i rezultatach działalności oraz położeniu finansowym przedsiębiorstwa. Odbiorcami tych informacji są inwestorzy, akcjonariusze, kredytodawcy, pracownicy, kontrahenci, władze podatkowe, zarząd przedsiębiorstwa [Gos 2005, s. 6].

W założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości określa się, że celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz o zmianach sytuacji jednostki, które będą pomocne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych [*Międzynarodowe...* 2001, s. 59]. Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi sprawozdania finansowe ilustrują także sposób, w jaki kierownictwo jednostki zarządza nią i chroni jej majątek, oraz odpowiedzialność kierownictwa za powierzone zasoby. Ponadto informacje na ten temat powinny pomóc ich użytkownikom w podejmowaniu decyzji gospodarczych.

4. Ostrzegawcza rola sprawozdawczości finansowej

Można się zastanowić, jak i czy sprawozdawczość finansowa pełni funkcję ostrzegawczą w wymiarze zarówno zewnętrznym (publicznym), jak i wewnętrznym (na potrzeby danej firmy). Wydaje się, że dzieje się tak w dalece niewystarczającym stopniu, a przekonuje o tym lektura wielu sprawozdań finansowych, które sporządzane są niezgodnie z podstawowymi zasadami ustawy o rachunkowości. Główne błędy to [Missala 2005, s. 234]:

- brak aktualizacji wartości aktywów na każdy kolejny dzień bilansowy,
- zaniżanie zobowiązań przez nienaliczanie odsetek,
- nietworzenie rezerw, gdy zachodzą ku temu przesłanki.

Należałoby więc zadać pytanie, czy w takiej sytuacji informacje zawarte w sprawozdawczości finansowej pozwalają wykryć objawy zagrożeń finansowych w działalności przedsiębiorstw.

Osiągnięcie poziomu, na którym można by pozytywnie oceniać pełnienie przez sprawozdawczość finansową funkcji ostrzegawczej w gospodarce, wymaga podjęcia działań dyscyplinujących zarówno przez same przedsiębiorstwa, jak i przez instytucje publiczne stanowiące prawo bilansowe.

Pierwszy obszar zagadnień związany jest ze sporządzaniem sprawozdań finansowych i odpowiedzialnością za nie kierowników jednostek. W jaki sposób działać nie tylko przeciwko przejawom rachunkowości kreatywnej czy agresywnej, ale również po prostu rachunkowości nieumiejętnej? Czy lekceważenie błędów w rachunkowości na poziomie małych i średnich przedsiębiorstw nie sprzyja późniejszym manipulacjom w dużych firmach?

Drugi obszar zagadnień to badanie sprawozdań finansowych. W tym przypadku należy wymagać dokonywania w raportach biegłych rewidentów z badań sprawozdań finansowych oceny zdolności kontynuowania działalności.

Kolejny obszar zagadnień to gromadzenie sprawozdań finansowych w tym zakresie przez sądy rejestrowe. Należy podejmować działania w celu uzupełnienia w aktach rejestrowych informacji zawierających sprawozdania finansowe przedsiębiorstw.

Kolejny problem to sposób wykorzystywania informacji znajdujących się w sprawozdaniach finansowych i gromadzonych przez instytucje publiczne. Do wielu instytucji publicznych dociera na ogół najwięcej sygnałów o grożącej niewypłacalności przedsiębiorstw, lecz czy instytucje te wykorzystują dostępne informacje? Czy instytucje nadzoru np. nad rynkiem kapitałowym analizują spółki pod względem ryzyka dla inwestorów, czy wykorzystują w tym zakresie metodologie i wyniki badań w zakresie tworzenia polskich modeli identyfikacji ryzyka przedsiębiorstw? Niestety, w Polsce modele identyfikacji ryzyka upadłości są wykorzystywane rzadko, z wyjątkiem sektora bankowego.

Następujący w gospodarce polskiej wzrost liczby upadłości wzmaga potrzebę prowadzenia badań umożliwiających konstruowanie narzędzi, które z odpowiednim wyprzedzeniem będą sygnalizować pojawiające się trudności w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

Dysponowanie modelami wczesnego ostrzegania i wczesnego informowania o zagrożeniach gospodarczych jest szczególnie ważne dla przedsiębiorstw, banków, towarzystw ubezpieczeniowych, instytucji rynku kapitałowego, a także organów władzy centralnej i regionalnej, zwłaszcza w okresie gwałtownych przemian gospodarczych, związanych zarówno z dokonującą się transformacją systemową, jak i z procesami postępującej integracji z Unią Europejską oraz z towarzyszącymi trendami liberalizacji w polityce społeczno-gospodarczej kraju.

W czasach „burzliwych” należy zarządzać zgodnie z zasadą „jutro wcale nie jest przedłużeniem dnia dzisiejszego”. W tym celu nieodzowne jest opracowanie właściwych systemów wczesnego ostrzegania, które będą informować o sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa.

Kluczowym zadaniem kadry zarządzającej powinna być systematyczna, profesjonalna ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa, której celem jest bieżące reagowanie na niepokojące zjawiska z wykorzystaniem informacji zawartej w sprawozdaniach finansowych [Świdarska G.K. 2005b, s. 141].

5. Wzrost przejrzystości sprawozdawczości finansowej jako czynnika ułatwiającego identyfikację objawów zagrożeń finansowych przez użytkowników zewnętrznych – analiza sprawozdania zarządu [Świdarska M. 2008, s. 179-181]

Sprawozdanie finansowe powinno dostarczyć rzetelnej informacji o wartości księgowej spółki oraz niezbędnych informacji do dokonania rynkowych szacunków wartości składników określonych [Świdarska G.K. 2005a, s. 89].

Informacje stanowiące uzupełnienie sprawozdania finansowego powinny być podstawą do oszacowania wartości kluczowych czynników sukcesu i ryzyka, planów, szans i zagrożeń.

Aby użytkownik zewnętrzny – inwestor mógł w sposób prawidłowy dokonać wyceny wartości spółki, niezbędna jest informacja pochodząca z wiarygodnego źródła. Takim źródłem może być niewątpliwie informacja komunikowana przez zarządzających w przekazywanych raportach [Świdarska M. 2005, s. 105].

Niezadowolające dla użytkowników zewnętrznych są raporty zawierające suche liczby lub techniczny komentarz wielkości zawartych w rachunku wyników i w bilansie (tzw. pisanie liczb słowami) oraz mętne, niejasne przedstawienie planów.

Organy ustawodawcze i inne ciała stanowiące przepisy i wytyczne na całym świecie podejmowały prace nad unormowaniem zawartości i zasad sporządzania raportu – sprawozdania zarządu – *management commentary, operating and financial review*.

W Unii Europejskiej sprawozdanie z działalności stanowi istotny element sprawozdawczości przedsiębiorstw. Wymagania wobec państw UE dotyczące tego zakresu reguluje Czwarta Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek. Dokument formułuje minimalny zakres informacji zawartych w rocznym sprawozdaniu z działalności oraz określa spółki, które podlegają wymogowi sporządzania tego sprawozdania. Zgodnie z wytycznymi dyrektywy roczne sprawozdanie zarządu z działalności powinno zawierać co najmniej rzetelną ocenę rozwoju i wyników spółki oraz ocenę jej sytuacji wraz z opisem najważniejszych rodzajów ryzyka i niepewności, na które spółka jest narażona. Sprawozdanie powinno stanowić wyważoną i wyczerpującą analizę rozwoju spółki, osiąganych wyników i sytuacji. Obok dodatkowych wyjaśnień do kwot wykazanych w sprawozdaniu finansowym, przedstawić należy, w stopniu koniecznym dla zrozumienia rozwoju wyników lub sytuacji spółki, zarówno finansowe, jak i (w odpowiednich przypadkach) niefinansowe kluczowe

wskaźniki wyników związane z daną działalnością, w tym informacje dotyczące ochrony środowiska i spraw pracowniczych.

Zważywszy jednak na ewoluujący charakter tego obszaru sprawozdawczości finansowej oraz biorąc pod uwagę nałożenie ewentualnego obciążenia na przedsiębiorstwa poniżej pewnej wielkości, państwa członkowskie mogą zdecydować o odstąpieniu od obowiązku przedstawiania informacji niefinansowych w przypadku rocznego sprawozdania z działalności niektórych jednostek. Sprawozdanie z działalności przede wszystkim zawiera informacje o:

a) wszelkich istotnych wydarzeniach, które wystąpiły po zakończeniu roku obrotowego,

b) prawdopodobnym dalszym rozwoju spółki,

c) działaniach w zakresie badań i rozwoju,

d) nabyciu akcji lub udziałów własnych,

e) w odniesieniu do wykorzystywania przez spółkę instrumentów finansowych i gdy ma to znaczenie dla oszacowania jej aktywów, pasywów, pozycji finansowej oraz zysku lub straty:

- celach i polityce zarządzania ryzykiem w spółce, włącznie z jej polityką zabezpieczania każdego poważnego rodzaju planowanych transakcji, do których stosuje się księgowanie według zabezpieczenia,
- stopniu narażenia spółki na ryzyko cenowe, ryzyko kredytowe, ryzyko utraty płynności i ryzyko w przepływach gotówki.

Celem dyrektywy jest zmniejszenie głównych różnic, natomiast w zakresie regulacji szczegółowych rozwiązań przewidziany jest margines swobody dla państw członkowskich.

W Polsce ustawa o rachunkowości wymaga dołączenia do sprawozdania finansowego sprawozdania z działalności, które prezentuje istotne informacje o stanie majątkowym i sytuacji finansowej, w tym ocenę uzyskiwanych efektów oraz wskazanie czynników ryzyka i opis zagrożeń. Ponadto w ustawie wymienia się grupy informacji, które szczególnie powinny się znaleźć w tej części raportu, do których zalicza się informacje o:

1) zdarzeniach istotnie wpływających na działalność jednostki, jakie nastąpiły w roku obrotowym, a także po jego zakończeniu, do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego,

2) przewidywanym rozwoju jednostki,

3) ważniejszych osiągnięciach w dziedzinie badań i rozwoju,

4) aktualnej i przewidywanej sytuacji finansowej,

5) nabyciu udziałów (akcji) własnych, a szczególnie celu ich nabycia, liczbie i wartości nominalnej, ze wskazaniem, jaką część kapitału zakładowego reprezentują, cenie nabycia oraz cenie sprzedaży tych udziałów (akcji) w przypadku ich zbycia,

6) posiadanych przez jednostkę oddziałach (zakładach),

7) instrumentach finansowych w zakresie:

a) ryzyka – zmiany cen, kredytowego, istotnych zakłóceń przepływów środków pieniężnych oraz utraty płynności finansowej, na jakie narażona jest jednostka,

b) przyjętych przez jednostkę celów i metod zarządzania ryzykiem finansowym, łącznie z metodami zabezpieczenia istotnych rodzajów planowanych transakcji, dla których stosowana jest rachunkowość zabezpieczeń.

Sprawozdanie z działalności jednostki powinno również obejmować – o ile jest to istotne dla oceny sytuacji jednostki – wskaźniki finansowe i niefinansowe, łącznie z informacjami dotyczącymi zagadnień środowiska naturalnego i zatrudnienia, a także dodatkowe wyjaśnienia do kwot wykazanych w sprawozdaniu finansowym.

Ustawa o rachunkowości, podobnie jak czwarta dyrektywa, pozostawia jednostce swobodę w zakresie prezentacji informacji niefinansowych. Przepisy ustawy o rachunkowości są dość enigmatyczne w określeniu zawartości sprawozdania zarządu z działalności. Bardziej szczegółowe wymagania określone są w Rozporządzeniu Ministra Finansów w sprawie informacji przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych [*Rozporządzenie Ministra Finansów...*].

Poza informacjami określonymi w przepisach o rachunkowości, spółki notowane na giełdzie muszą przedstawić omówienie podstawowych wielkości ekonomiczno-finansowych ujawnionych w rocznym sprawozdaniu finansowym, szczególnie opis czynników i zdarzeń, w tym o nietypowym charakterze, mających znaczny wpływ na działalność emitenta i osiągnięte przez niego zyski lub poniesione straty w roku obrotowym, a także omówienie perspektyw rozwoju działalności emitenta przynajmniej w najbliższym roku obrotowym oraz opis istotnych czynników ryzyka i zagrożeń, z określeniem, w jakim stopniu emitent jest na nie narażony.

Niezależnie od stosowanej nazwy, w raporcie tym oczekiwane jest precyzyjne wyjaśnienie wyników osiąganych przez jednostkę, rzetelna ocena jej bieżącej sytuacji oraz informacje umożliwiające ocenę perspektyw rozwoju.

Tak więc użytkownicy zewnętrzni oczekują większej przejrzystości i rozszerzenia zakresu otrzymywanych informacji.

6. Zakończenie

Głównymi źródłami informacji gospodarczej we współczesnym świecie są sprawozdania finansowe przedsiębiorstw.

Język finansów wynika w sposób logiczny z rachunkowości, dlatego menedżer finansowy powinien w sposób logiczny wykorzystywać informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych, które są odzwierciedleniem działań realizowanych przez podmiot, gdyż rachunkowość jako „język biznesu” umożliwia pomiar i ewidencję w mierniku pieniężnym wszelkich zdarzeń gospodarczych, które mają wpływ na funkcjonowanie podmiotu gospodarczego [Sojak 2003, s. 13].

Ryzyko i niepewność stały się jednak podstawowymi cechami współczesnego otoczenia konkurencyjnego. Niezbędna staje się w związku z tym umiejętność przewidywania przyszłości, własnych potencjałów i możliwości [Kamela-Sowińska

2003, s. 2]. Wymaga to stworzenia przez pojedyncze przedsiębiorstwo odpowiedniego systemu informacyjnego, stanowiącego podstawę zarządzania. Ważnym elementem tego systemu jest rachunkowość jako źródło informacji. Informacja jest bowiem w gospodarce wolnorynkowej kluczowym elementem warunkującym sukces. To informacja jest podstawą podejmowania decyzji. To informacja może wynieść podmiot gospodarczy na wyżyny światowego biznesu, ale ta sama informacja może go zniszczyć [Kamela-Sowińska 2005, s. 80].

Dla podmiotów działających w poszczególnych państwach oraz w globalnej gospodarce światowej, dla właścicieli, zarządów i rad nadzorczych tych podmiotów i ich otoczenia, a także dla zawodu rachunkowców i biegłych rewidentów ważne jest prowadzenie rachunkowości w sposób profesjonalny. Rachunkowość powinna pełnić różne funkcje, a szczególnie funkcję informacyjną na potrzeby zewnętrzne i wewnętrzne każdej jednostki, bez względu na rodzaj prowadzonej działalności [Sawicki 2002, s. 126].

Literatura

- Gabrusewicz W., Cieślak M., Kuśnierek K., *Sprawozdawczość finansowa jednostek gospodarczych*, SK w Polsce, Warszawa 2001.
- Gos W., *Sprawozdawczość i rewizja finansowa, część 1*, Instytut Audytu i Doradztwa, Warszawa 2005.
- Kamela-Sowińska A., *Kreatywna księgowość, czyli jak „wpadł Enron”*, [w:] P. Banaszyk, J. Czerny, *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Rachunkowości w Poznaniu*, Poznań 2005.
- Kamela-Sowińska A., *Skąd się wzięła sprawa „Enronu”*, „Rachunkowość” 2003, nr 4.
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, IASCF, London 2001.
- Missala W., *Ostrzegawcza rola sprawozdawczości finansowej*, [w:] K. Kuciński, E. Mączyńska, *Zagrożenie upadłością*, SGH, Warszawa 2005.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2008.
- Olchowicz I., Tłaczała A., *Sprawozdawczość finansowa*, Difin, Warszawa 2002.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 19 października 2005 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych, DzU, nr 209, poz. 1744.
- Sawicki K., *Kontynuacja działalności jednostki a opinia biegłego rewidenta o sprawozdaniu finansowym*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2002, nr 10 (66).
- Sawicki K., *Wybrane problemy zarządzania w przedsiębiorstwach działających w warunkach ryzyka a rachunkowość*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2005, nr 27 (83).
- Sojak S., *Rachunkowość zarządcza*, TNOiK, Toruń 2003.
- Świderska G.K., *Jakość i źródła informacji o zagrożeniach upadłością*, [w:] E. Mączyńska, *Zagrożenie upadłością*, SGH, Warszawa 2005a.
- Świderska G.K., *Wykorzystanie informacji pochodzących z rachunkowości do wykrywania objawów zagrożeń finansowych*, [w:] *Restrukturyzacja finansowa przedsiębiorstw*, SGH, Warszawa 2005b.
- Świderska M., *Luka raportowania jako zagrożenie w działalności gospodarczej*, [w:] E. Mączyńska, *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, SGH, Warszawa 2008.
- Świderska M., *Sprawozdawczość finansowa jako źródło informacji dla identyfikacji ryzyka działalności gospodarczej*, [w:] K. Kuciński, E. Mączyńska, *Zagrożenie upadłością*, SGH, Warszawa 2005.

USING INFORMATION COMING FROM FINANCIAL ACCOUNTANCY FOR FINDING SYMPTOMS OF FINANCIAL RISK WITHIN ENTERPRISE FUNCTIONING

Summary: Financial accounts are a final product of processing information within the system of accountancy. The scope of a financial record is defined in the accountancy law. The patterns of particular elements of the financial record are adapted in conformance with the specific character of units obliged to keep the books. Financial accounts are nowadays the main sources of economic information.

Keywords: disclosure, board of directors report, bankruptcy, failure.